

**Формування бюджету селянських господарств Поділля в добу
непу (1921-1929 рр.)**

***The organization of the budget of peasant economies in Podillya in the
time of NEP (1921-1929 years)***

У статті розглядаються умови формування бюджету селянських господарств Поділля в добу непу (1921-1929 рр.).

Ключові слова: неп, селянське господарство, селянський бюджет.

In this article are described the conditions of the organization of the budget of peasant economies in Podillya in the time of NEP (1921-1929 years)

Key words: NEP, peasant economies, peasant budget.

Торкаючись історіографії проблеми зазначимо, що вона досить плідно розроблялася у 20-ті роки. Про це багато писали радянські працівники, економісти, спеціалісти сільського господарства. З утвердженням колгоспно-радгоспної системи ведення сільського господарства вивчення даної проблеми було повністю згорнуто. Лише у сучасній українській історіографії у зв'язку з появою ґрунтовних наукових праць Калініченка В.В [1], Святця Ю.А [2], Рибака І.В. [3] приділено увагу даній проблемі.

Поділля традиційно є селянським краєм, основну частину його населення складали землероби. Основою і суб'єктом сільськогосподарського виробництва був селянин та його праця. Кожне селянське господарство велося задля отримання доходу, і кожен господар прагнув отримати якомога більший дохід із найменшими видатками. Селянське господарство мало за мету забезпечення родини засобами до існування шляхом вигідного використання робочої сили сім'ї та наявних у її розпорядженні землі, реманенту, тяглової худоби тощо.

Селянський бюджет формувався за рахунок прибутків [4, с. 30]. Важливу роль тут відігравав валовий дохід селянського господарства. Його аналіз свідчить, що гуртовий дохід пересічного селянського господарства на Поділлі складав 238 крб. 98 коп., коливаючись від 2 крб. 62 коп. в безпосівній групі до 645 крб. 66 коп. у групі, що засівала 6 дес. і більше посіву [5, с. 24]. Отже, найзаможніша частина подільського села мала дохід у 215 разів більший, ніж найбідніша верства. Зростання дохідності селянського господарства Поділля прямо залежало від його землезабезпеченості. Найбільший дохід в селянському господарстві Поділля приносило рільництво – 62,1%, дохід від тваринництва посідав друге місце – 21,1%. Доходи від городу складали 9,4% і займали третє місце. Дохідність галузі інших господарств-баштанництва, садівництва, бджолярства, сінокосу, птахівництва, у селянському господарстві мали незначну величину – 3,5% [5, с.24].

На третьому місці у прибутках селянського бюджету знаходився дохід від лісу. Селянам Поділля у 20-ті роки було передано 10 тисяч десятин лісу місцевого значення. Використання деревини як дров, будівельного матеріалу приносило селянам деякий прибуток. Варто зазначити, що у малопосівних господарствах левову частку прибутків складали надходження від заробітків, промислів, рибальства і полювання, здавання землі в оренду, лісу, у той час як у багатопосівних дворах вищезазначені прибутки не відігравали помітної ролі [3, с.94].

Важливе значення у бюджеті селянського господарства посідав хлібофуражний баланс [4, с. 45]. Пересічне селянське господарство Поділля виробляло 147,76 пудів продовольчого, 30,06 пудів фуражного, 68,23 пудів борошна і висівок, 4,07 пудів круп, 101,76 пудів картоплі. За рік селянська сім'я відчувувала на ринку, здавала як податок, споживала, згодовувала худобі і птиці 139 пуд. продовольчого хліба, 29,67 пуд. фуражного зерна, 66,83 пуд. печеного хліба і висівок, 3,85 пуд. круп і 101,47 пуд. картоплі. Залишалося як перехідний запас на наступний рік 8,22 пуд. продовольчого,

0,39 пуд. фуражного зерна, 1,38 пуд. борошна і висівок, 0,21 пуд круп та 0,32 пуд картоплі. Такого запасу вистачало лише до нового врожаю. Але за умови неврожаю селянські сім'ї були приречені на голодування.

Аналізуючи грошові прибутки і видатки селянського господарства Кам'янецького округу за результатами бюджетного обстеження 1926 р. [6, с. 116-117], знаходимо, що його прибуткова частина склала пересічно 189,37 крб, а витратна – 183,76 крб. З цього можна зробити висновок про бездефіцитність бюджету селянських господарств.

Що стосується видатків господарств, то вони виявилися майже однаковими у всіх посівних групах. Деяке збільшення споживання спостерігаємо у багатопосівних господарствах, зокрема, дешевої мануфактури. Це незаперечне свідчення низького рівня матеріального добробуту подільського села. Для того, щоб придбати худобу, реманент, селянська родина відмовляла собі у найнеобхіднішому. Член пропагандистської групи ЦК КП(б) У, побувавши взимку 1926 р. у с. Іванківці Юриненцького району Проскурівського округу, описуючи побут середняцької родини Івана Матвієшина, зазначав: *"Мати і сестри пряли за зиму на кужелі 35 аршин полотна, якого ледве вистачало на сорочки для всієї сім'ї. Чобіт мали 4 пари, на одного члена сім'ї не вистачало взуття. Верхній одяг, виготовлений з фабричних тканин, носили по черзі [7].*

Торкаючись споживання хлібних та інших продуктів, варто зазначити, що селянська їжа була бідна на жири. Рівень споживання м'яса, сала, масла селянами був значно менший норми, що змушувало їх вживати більше хліба, картоплі тощо [4, с.48]. Очевидець так описує харчування пересічної селянської родини із села Іванківці на Поділлі в 20-х роках: *«їдять пересічно 4 рази на день. Хліб житній. Пшеничний буває по святах, інколи печуть пироги. Взимку інколи буває борщ з м'ясом, оскільки заколота власна свиня. Окрім хліба, головним продуктом харчування є картопля, споживають капусту, опію, на час жнив - сало. Купують для приправ страви біле борошно. Але пиріжки з петльованого борошна печуть на великі свята.*

Зрідка вживають рибу і цукор» [8]. Варто зазначити, що структура харчування селянина відрізнялася від міщанина. Якщо селянин за рік споживав хліба, 16 пуд., бобових 0,61 пуд., картоплі – 13,5 пуд., інших овочів – 0,49 пуд., сала – 0,38 пуд., масла рослинного – 0,12 пуд., інших жирів – 0,31 пуд., м'яса – 0,85 пуд., цукру – 0,08 пуд., солі – 0,54 пуд., то житель міста на Поділлі відповідно 13,90 пуд., 0,22 пуд., 8,79 пуд., 2,67 пуд., 0,30 пуд., 0,53 пуд [6]. На відміну від селянина, міський житель більше споживав цукру, масла, м'яса, але значно менше хліба, картоплі, овочів.

Важливе місце у селянському бюджеті посідало особисте споживання селянської родини. Уявлення про нього дають бюджетні обстеження селянських господарств Кам'янецького округу у 1925-1926 рр. Пересічна селянська сім'я витратила на харчування 194,49 крб., на одну душу – 51,31 крб. Опалення – відповідно 23,55; 6,10 крб., ремонт помешкання – 12,61; 3,26, взуття – 14,90; 3,85 крб., одяг і білизну – 37,70; 9,76 крб., алкоголь і тютюн – 12,15; 3,14 крб., освітлення – 2,61; 0,67 крб., мило і парфумерію – 3,11 крб.; 0,80 крб., меблі – 0,53; 0,13 крб., посуд – 1,38; 0,36 крб., предмети комфорту – 1,72; 0,44 крб., навчання – 0,33; 0,09 крб., лікування – 0,77; 0,20 крб., релігійні потреби – 0,52; 0,13 коп [9].

Бюджет селянського господарства у значній мірі залежав від працьовитості селянської родини, продуманого раціонального господарювання. Саме це давало можливість збільшити прибутковість і ощадливо, розумно витратити зароблені кошти не лише на споживання, але й на розширення господарства. В цілому, аналізуючи селянські бюджети господарств Поділля, приходимо до висновку, що селяни залишалися бідними, тогочасні стандарти життя селян – достатньо низькими і примітивними, майнова нерівність, хоча і мала місце, все ж залишалася досить незначною.

Список використаних джерел та літератури

1. Калініченко В.В Селянське господарство України в період непу. Харків, 1997. 400 с.
2. Святець Ю.А. Українське селянське господарство та нова економічна політика. Дніпропетровськ, 2007. 216 с.
3. Рибак І.В. Індивідуальне селянське господарство Поділля у добу непу. Кам'янець-Подільський, 2008. 244 с.
4. Бюджетное обследование крестьянских хозяйств Подолии. Бюллетень губернского статистического бюро. Год VI (ЦСУУ). Винница, 1925. № 3 (30). С. 3–95.
5. Бюджетное обследование крестьянских хозяйств Подолии. Бюллетень губернского статистического бюро. Год VI (ЦСУУ). Винница, 1925. № 2 (29). С. 3–103.
6. Кам'яниччина в цифрах. Кам'янець-Подільський, 1927. 137 с.
7. Шаботин И. Сельская работа нужна в летний период. Коммунист, 1926. 11 апреля.
8. Касьян А. Из быта сельского коммуниста. Коммунист, 1926. 18 февраля.
9. Потребление население Подолии. Бюллетень Подольского губернского статистического бюро. Винница: Центральное статистическое управление УССР, 1924. №1 (24). С. 49.